

ΑΓΓΕΛΟΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΜΑΣ
ΠΟΡΕΙΑΣ

Μαρτυρίες για το παρελθόν
και σκέψεις για το μέλλον

Όπως προαναφέρθηκε, φωνές από παντού ακούγονταν υπέρ της ομαδοποίησης. Η μόνη θετική για μας φωνή ήταν του Σερ Ντέιβιντ Όουεν υπό την ιδιότητα του Υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας, προεδρεύοντος στο Συμβούλιο Υπουργών της ΕΟΚ. Ο Σερ Ντέιβιντ Όουεν έφερε στη μνήμη μου ένα επεισόδιο που με είχε εντυπωσιάσει. Είχε λάβει χώρα μεταξύ του Θεόδωρου Πάγκαλου και ενός άλλου Άγγλου Υπουργού Εξωτερικών, του Σερ Τζέφρου Χόου (Sir Geoffrey Howe), δέκα χρόνια αργότερα. Άγγλοι Υπουργοί Εξωτερικών αμφότεροι, Σερ Όουεν ο ένας, Σερ Χόου ο άλλος. Ο Χόου προέδρευε στο Συμβούλιο Υπουργών στις Βρυξέλλες και ο Θεόδωρος Πάγκαλος εκπροσωπούσε την Ελλάδα ως Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών.

Κύριο θέμα: οι σχέσεις ΕΟΚ-Τουρκίας. Η Ελλάδα, τότε, δεν είχε ακόμη υιοθετήσει την κραυγαλέα υποστήριξη της «ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας» που άρχισε με την τελευταία θητεία του Κώστα Σημίτη και συνεχίστηκε με τις δύο πρωθυπουργικές θητείες του Κώστα Καραμανλή του νεότερου. Αντίθετα, η Ελλάδα δεν είχε αναγνωρίσει τη συμφωνία σύνδεσης της Τουρκίας-ΕΟΚ. Η Τουρκία, ως συνδεδεμένη χώρα, είχε ωφεληθεί με τρία χρηματοδοτικά πρωτόκολλα πριν από την εγκαθίδρυση της δικτατορίας Εβρέν. Είχε εγκριθεί και το τέταρτο αλλά η υλοποίησή του διακόπηκε λόγω δικτατορίας. Με την επάνοδο της Δημοκρατίας στην Τουρκία, τέθηκε θέμα υλοποίησης του τέταρτου πρωτοκόλλου, αρκετά σημαντικού (περί τα 800 εκ. ECU, μέρος δάνειο και

μέρος δωρεάν). Ο Θεόδωρος Πάγκαλος, πολύ σωστά, είχε μπλοκάρει αυτό το πρωτόκολλο ζητώντας ως αντάλλαγμα την άρση ενός τουρκικού διατάγματος του 1964 που δέσμευε τις περιουσίες και τους τραπεζικούς λογαριασμούς των Ελλήνων υπηκόων της Κωνσταντινούπολης. Ο Τζέφρυ Χόου, ακολουθώντας την πατροπαράδοτη φιλοτουρκική πολιτική της Αγγλίας, προσπαθούσε να δοθεί θετική λύση για την Τουρκία. Ο γράφων, ως αρμόδιος στις σχέσεις με την Τουρκία, είχε παραστεί στο Συμβούλιο. Κάποια στιγμή, ο Χόου είχε αρχίσει να αναπτύσσει μια έξυπνη επιχειρηματολογία υπέρ της Τουρκίας. Παρακολουθούσα πότε τον Χόου και πότε τον Πάγκαλο, ο οποίος είχε ανοίξει διάπλατα μπροστά του μια εφημερίδα και έδειχνε να είναι βαθιά αφοσιωμένος στην ανάγνωσή της. Ανησύχησα και οργίστηκα. Σκεπτόμουν, δεν είναι κάποιος συνεργάτης του δίπλα να τον σκουντήσει; Κανένας όμως από αυτούς δεν ανησυχούσε διότι ήξεραν ότι δεν υπήρχε λόγος. Όσο μιλούσε ο Χόου, ο Πάγκαλος πίσω από την εφημερίδα προετοίμαζε την αντεπίθεσή του. Όταν ο Χόου τελείωσε, ο Πάγκαλος κατέβασε ήσυχα την εφημερίδα και κατακεραύνωσε, με πειστική επιχειρηματολογία, τον Χόου. Ο Χόου αιφνιδιάστηκε και, αμέσως, «ανέκρουσε πρύμναν». Ένιωσα ικανοποίηση και εθνική υπερηφάνεια. Ο ικανός Χόου βρήκε μπροστά του τον ικανότερο Πάγκαλο. Το επεισόδιο θυμίζει το «έσθλὸς ὃν ἄλλου κρείττονος ἀντέτυχεν», που αναφέρει ο Πολύβιος, αν δεν κάνω λάθος. Αφορά τον Αννίβα τον Καρχηδόνιο, ο οποίος νικήθηκε από τον Ρωμαίο Σκιπίωνα τον Αφρικανό: «Ἄν και λαμπρός, γενναίος (ο Αννίβας), βρήκε μπροστά του άλλον καλύτερο (τον Σκιπίωνα τον

Αφρικανό»). Όταν έγραφα αυτές τις γραμμές, δεν είχε ακόμα κυκλοφορήσει το βιβλίο του Θεόδωρου Πάγκαλου *Με τον Ανδρέα στην Ευρώπη*. Διαβάζοντας αυτό το βιβλίο, διαπίστωσα ότι δεν αναφέρει το ανωτέρω επεισόδιο, αναφέρει όμως κάποιο άλλο με τον ίδιο «αντίπαλο», τον Σερ Τζέφρου Χόου, τον οποίο ο Θεόδωρος Πάγκαλος χαρακτηρίζει ευφυέστατο και ευχάριστο άνθρωπο. Ο Χόου προέβαλλε συνεχώς βέτο κατά της έγκρισης δύο πρωτοκόλλων ελληνικού ενδιαφέροντος, ενώ ζητούσε επιμόνως την έγκριση χρηματοδότησης υπέρ των ανέργων αγγλικού ενδιαφέροντος. Αφήνω τον Θεόδωρο Πάγκαλο να διηγηθεί το επεισόδιο ο ίδιος, με τον δικό του μοναδικό τρόπο:

Όταν το θέμα αναγγέλθηκε από τον προεδρεύοντα, εγώ εσήκωσα το χέρι μου και έβαλα βέτο. Ο Howe σηκώθηκε αμέσως από τη θέση του, έκανε τον γύρο του τραπεζιού ενώ η συνεδρίαση συνεχίζόταν και ήρθε να μου μιλήσει: «Προφανώς εδώ» μου είπε «κάνετε κάποιο λάθος. Γιατί είστε εναντίον των προγραμμάτων για την τεχνική κατάρτιση και τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης για τους ανέργους της περιοχής μου»; Του απάντησα: «Γιατί κι εσείς είστε αντίθετοι με τα δύο πρωτόκολλά μου». Με κοίταξε εντελώς παράξενα. Υποθέτω ότι μέχρι τότε δεν μου είχε δώσει ούτε μια δεκάρα σημασία. «Μα είναι τελείως άσχετα τα μεν από τα δε» μου είπε. Του είπα: «Συμφωνώ μαζί σου αλλά αν δεν πάρω τα λεφτά μου, δεν θα πάρεις ούτε εσύ τα δικά σου». «Μα αυτό είναι εκβιασμός (blackmail)» μου απάντησε. «Νομίζω ότι το βρήκες» του είπα «αυτό ακριβώς είναι». Με εκοίταξε με ακόμα πιο παράξενο

ύφος, γύρισε πίσω στη θέση του και μετά μια βραχεία συνεννόηση με τους συνεργάτες του ζήτησε να επανέλθουν τα δύο θέματα, διότι πρέπει να έχει γίνει κάποιο λάθος. Επέρασαν τα πρωτόκολλά μας και βεβαίως μετά επέρασε και η δική του χρηματοδότηση. Γύρω μου διπλωμάτες της ελληνικής αντιπροσωπείας με εκοίταζαν με το στόμα ανοιχτό. Είχαν τρομοκρατηθεί από την προβολή της αντίθεσής μας και φαντάζονταν δεν ξέρω τι. Έγώ όμως γύριζα πίσω στην Αθήνα με 120 εκατομμύρια ECU (60 για τα κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης και 60 για την αποκατάσταση ατόμων που πάσχουν από ψυχικές και διανοητικές ασθένειες) που μεταφράστηκαν σε αντίστοιχες υποδομές γι' αυτούς τους ανθρώπους που είχαν ιδιαίτερη ανάγκη. Ήμουν πανευτυχής και δεν σας κρύβω ότι άρχισε να μου αρέσει και το παιχνίδι.

(σ. 65)

Το επεισόδιο αυτό ενίσχυσε την άποψη που έχω ήδη διατυπώσει για τους Χόου και Πάγκαλο: «έσθλὸς ὡν ἄλλου κρείττονος ἀντέτυχεν». Δικαίως ο Θεόδωρος Πάγκαλος επαίρεται στο βιβλίο του για την άψογη προετοιμασία και διεξαγωγή της ελληνικής προεδρίας στη Ρόδο και στην Κέρκυρα. Αδίκως όμως εκφράζεται απαξιωτικά για τη διαπραγμάτευση της ένταξής μας. Γράφει ότι «η διαπραγμάτευση για την είσοδό μας στην ΕΟΚ είχε γίνει εσπευσμένα και είχε κλείσει όπως όπως».

Υπήρξε πράγματι έντονη προσπάθεια επίσπευσης της διαπραγμάτευσης γιατί την επέβαλλε η αντιμετώπιση ενός μεγάλου κινδύνου: η ομαδοποίηση της διαπραγμάτευσης με

Ισπανία-Πορτογαλία. Κάθε άλλο όμως παρά «όπως όπως» έκλεισε η διαπραγμάτευση. Έκλεισε με λαμπρή επιτυχία όπως γενικώς αναγνωρίστηκε και τεκμηριωμένα εκτίθεται σ' αυτό το βιβλίο.

Καταλογίζει ο Θεόδωρος Πάγκαλος συλλήβδην «άγνοια και ραστώνη» στους υπηρεσιακούς παράγοντες που είχαν μετάσχει στην ενταξιακή προσπάθεια. Παίρνει αφορμή από κάποιο μεμονωμένο γεγονός: το Υπουργείο Εμπορίου δεν είχε προβλέψει επαρκή μεταβατική περίοδο για την εναρμόνιση του τύπου των μπουκαλιών προς τη σχετική οδηγία της ΕΟΚ. Με έρεισμα αυτή την αβλεψία, η γενική απόδοση «άγνοιας και ραστώνης» είναι κατάφωρα άδικος. Αντί επαίνου, περιφρόνηση; Είναι δυνατόν να καταλογίζουμε άγνοια στα επίλεκτα εκείνα στελέχη με λαμπρές μεταπτυχιακές σπουδές και γλωσσομάθεια; Είναι δυνατόν να τους καταλογίζουμε ραστώνη όταν, για να ανταποκριθούν ακριβώς στην αδήριτο ανάγκη επίσπευσης των διαπραγματεύσεων, είχαν ξεχάσει τι θα πει ωράριο, Σαββατοκύριακα και γιορτές; Όταν είχαν απαρνηθεί το δικαίωμα της άδειας; Δεν πήραν δεκάρα για υπερωριακή απασχόληση. Δικαίως περίμεναν να τους προσφερθεί κάποια αναγνώριση. Αντί όμως της αναγνώρισης τους προσφέρεται περιφρόνηση. Κρίμα.

Αντιπαρέρχεται ο Θεόδωρος Πάγκαλος το μείζον που ήταν η αποφυγή της ομαδοποίησης. Διαφορετικά, η ένταξή μας θα γινόταν πέντε χρόνια αργότερα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Και θα γινόταν όχι με τους δικούς μας όρους, που ήταν σημαντικότατα ευνοϊκότεροι. Όποιος αμφιβάλλει, ας συγκρίνει τις τρεις πράξεις προσχώρησης: Ελλάδας, Ισπανίας,

Πορτογαλίας. Άδικα ο Θεόδωρος Πάγκαλος προβάλλει το έλασσον που ήταν το πρόβλημα με τα μπουκάλια του Υπουργείου Εμπορίου. Δεν φαίνεται δε να συμμερίζεται τη γενική αναγνώριση του πρωταγωνιστικού ρόλου του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην ευρωπαϊκή πορεία της χώρας. Όμως, χωρίς τον αγώνα και το προσωπικό κύρος του Καραμανλή, δεν θα υπήρχαν ελληνικές προεδρίες για να αναδείξουν τις αναμφίσβήτητες ικανότητες του Θεόδωρου Πάγκαλου.

Πότε, επιτέλους, οι πολιτικοί μας θα αποκτήσουν τη γενναιότητα να αναγνωρίζουν ότι και οι αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις είναι ικανές για μεγάλα έργα;

Μετά την παρένθεση αυτή, επανέρχομαι στο θέμα της Τουρκίας. Όπως ανέφερα, η πολιτική μας έναντι της Τουρκίας στα πλαίσια της ΕΟΚ-Ευρωπαϊκής Ένωσης άλλαξε ριζικά, πράγμα που εξέπληξε πολλούς από τους εταίρους μας. Έτσι, σκαλοπάτι σκαλοπάτι, η Τουρκία έφθασε στην έναρξη διαπραγματεύσεων ένταξης της 3.10.2005, με τη συναίνεση της Ελλάδας, χωρίς κανένα, στην ουσία, αντάλλαγμα. Βρισκόμαστε στο 2011 και η Τουρκία μάς απειλεί ακόμα με πόλεμο αν ασκήσουμε δικαιώματά μας τα οποία απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο. Διατηρεί στρατεύματα κατοχής σε τμήμα χώρας μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεχίζει να απειλεί την εθνική μας κυριαρχία με συνεχείς παραβιάσεις του εναέριου χώρου μας κλπ. Ακόμα και ρητές υποχρεώσεις που ανέλαβε για ν' αρχίσουν οι διαπραγματεύσεις δεν τις τηρεί, με την ένοχη ανοχή της Ε.Ε. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος δεν ήταν πλέον Υπουργός

Εξωτερικών στην Κυβέρνηση Σημίτη όταν ο τελευταίος έδωσε τη γνωστή συνέντευξη στην εφημερίδα *Le Monde*, που είχε επικριθεί από πολλούς. Είχε προηγηθεί δήλωση του Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Εσταίν ότι η Τουρκία δεν έχει θέση στην Ε.Ε. Στη συνέντευξη αυτή ο Κώστας Σημίτης είπε, μεταξύ άλλων:

Η Τουρκία είναι μια μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη από τον 16ο αιώνα και η Οθωμανική Αυτοκρατορία έπαιξε ένα ρόλο στη δημιουργία της Ευρώπης που υπάρχει σήμερα. Θα ήταν πολιτικά αρνητικό να αποκλείσουμε την Τουρκία γιατί μπορεί να παίξει μαζί με την Ευρώπη ένα ρόλο στη Μέση Ανατολή και στην Κεντρική Ασία. Είναι ένας σημαντικός εταίρος. Ο Φραγκίσκος Α΄ συνήψε συμμαχία με τον Σουλεϊμάν, υπήρχε αυτός ο γαλλο-οθωμανικός άξονας εναντίον των Αψβούργων. Ο κ. Ζισκάρ ντ' Εστέν ξέχασε επομένως ότι είναι η Γαλλία που εισήγαγε την Τουρκία στην Ευρώπη. Σε κάθε περίπτωση η Τουρκία μπορεί να είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

(*To Βήμα*, 19.1.2003,
μτφρ. Θ. Πάγκαλος)

Ο Θ. Πάγκαλος επέκρινε δριμύτατα τη δήλωση αυτή του Κ. Σημίτη και γενικότερα τη φιλοτουρκική στάση της κυβέρνησής του γράφοντας, μεταξύ άλλων:

Η ουσία όλων αυτών είναι ότι η κυβέρνηση, για λόγους που θα πρέπει άλλοι αλλού να αναζητήσουν, έχει γίνει ένας φανατικός και δογματικός, με όλες τις ανοησίες που συνεπάγεται μια τέτοια στάση, πρωταθλητής της τουρκικής ένταξης στην Ευρώπη.

Για να προωθήσει αυτήν την πολιτική δεν διστάζει να συγκρούεται με δοκιμασμένους φίλους μας [εννοεί τον Ζισκάρ].

Στην ίδια εφημερίδα (*Το Βήμα*, 19.1.2003), ο Θ. Πάγκαλος εγκαλεί και την τότε αντιπολίτευση της Ν.Δ. γράφοντας: «Όχι, λοιπόν, δεν είναι ευφυής αυτή η πολιτική που ασκούμε με τη συνενοχή της αξιωματικής αντιπολίτευσης».

Ομολογώ ότι εξεπλάγη κι εγώ από την προσπάθεια αυτή του Κώστα Σημίτη να προσδώσει ευρωπαϊκή ταυτότητα στην Τουρκία επικαλούμενος τους κατακτητικούς πολέμους των Οθωμανών στην Ευρώπη. Είναι γεγονός ότι ο Φραγκίσκος Α΄ της Γαλλίας είχε συμμαχήσει με τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή σε κάποια φάση του πολέμου του εναντίον του Καρόλου Ε΄ των Αψβούργων. Ο πόλεμος αυτός, ο οποίος συνέχιστηκε από τους διαδόχους τους, κράτησε σαράντα χρόνια με διάφορα διαλείμματα ειρήνης. Σε κάποια φάση, λοιπόν, ο Φραγκίσκος Α΄ ήταν τόσο στριμωγμένος που θα συμμαχούσε και με τον διάβολο. Αυτό όμως δεν προσδίδει ευρωπαϊκότητα στον Σουλεϊμάν που ήρθε στην Ευρώπη ως κατακτητής, με τις γνωστές βαρβαρότητες των Οθωμανών, πολιορκώντας ανεπιτυχώς τη Βιέννη το 1529. Δεν σταμάτησαν οι Οθωμανοί τις βλέψεις τους στην Ευρώπη. Βρέθηκαν πάλι να πολιορκούν τη Βιέννη και το 1683, και πάλι ανεπιτυχώς. Με τη λογική Σημίτη, θα πρέπει να διεκδικήσει ευρωπαϊκότητα και το Τουρκεστάν, από τις στέπες του οποίου ξεκίνησαν οι Ούννοι του Αττίλα τον 4ο αιώνα και κατέκλυσαν την Ευρώπη.

Η Ευρώπη, παρά τους συνεχείς ενδοευρωπαϊκούς πολέμους, αντιστάθηκε επιτυχώς στις οθωμανικές επιδρομές. Οι

επιδρομές αυτές θα είχαν αποβεί μοιραίες για την Ευρώπη αν το Βυζάντιο δεν αποτελούσε φραγμό, μέχρι το 1453, στη μουσουλμανική πλημμυρίδα. Το 1453 η Ευρώπη είχε φθάσει στην ακμή της, μπορούσε να αντισταθεί και να πραγματοποιήσει την αναγέννηση, με τη βοήθεια και των Ελλήνων που έφθασαν στη Δύση από το Βυζάντιο. Ο Γάλλος ιστορικός Ρενέ Γκουσσέ (René Gousset) της Γαλλικής Ακαδημίας αναφέρει ότι το Βυζάντιο γλίτωσε την Ευρώπη και από την αραβική μουσουλμανική πλημμυρίδα: Οι Άραβες είχαν πολιορκήσει την Κωνσταντινούπολη το 673 και αποκρούσθηκαν από τον Κωνσταντίνο τον Πωαγνάτο. Το 717, 44 χρόνια αργότερα, οι Άραβες πολιόρκησαν πάλι την Κωνσταντινούπολη και αποκρούσθηκαν από τον Λέοντα Ισαυρο. Και διερωτάται ο Ρενέ Γκουσσέ: τι θα γινόταν αν ο βυζαντινός φράκτης είχε υποχωρήσει; Απλούστατα, η αδύνατη τότε Ευρώπη θα είχε κατακλυσθεί από τη μουσουλμανική πλημμυρίδα, έτσι ώστε καμία αναγέννηση δεν θα ήταν δυνατή, αφού το ευρωπαϊκό ποτάμι θα είχε αποκοπεί από την ελληνική πηγή του.

Όταν η Ν.Δ. έγινε Κυβέρνηση το 2004, συνέχισε την ίδια πολιτική όσον αφορά τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Τουρκίας, επισύροντας την έμμεση κριτική του πρ. Προέδρου της και εκτός πλέον πολιτικής Γεωργίου Ράλλη. Είχε ορισθεί η 3.10.2005 ως ημερομηνία έναρξης των διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, όταν την 3.1.2005, εννέα μήνες πριν, ο Γ. Ράλλης έδωσε συνέντευξη στον Κώστα Ιορδανίδη, δηλώνοντας μεταξύ άλλων:

Θεωρώ ότι δεν είναι δυνατόν να αρχίσουν αυτές οι διαπραγματεύσεις εάν οι Τούρκοι δεν ανακαλέσουν την απειλή κηρύ-

ξεως πολέμου. Κι αυτό όφειλε να το επιβάλει η Ευρώπη. Είναι δυνατόν να συζητούμε με ένα κράτος το οποίο απειλεί το ήδη υπάρχον μέλος με πόλεμο; Και πόλεμο πότε; Όταν το απειλούμενο κράτος εφαρμόσει το διεθνές δίκαιο.

(Η Καθημερινή, 9.1.2005)

Προσωπικά, διερωτώμαι: είναι σωστή αυτή η άνευ ανταλλαγμάτων στήριξη της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας στα πλαίσια των γενικότερων εθνικών μας συμφερόντων; Οι εξελίξεις θα το δείξουν.

Πολλά χρόνια αργότερα, είχα την ευκαιρία να θυμίσω στον Θεόδωρο Πάγκαλο το προαναφερθέν επεισόδιο με τον Σερ Τζέφρου Χόου. Ήταν μαζί του και η Άννα Διαμαντοπούλου. Μου είπε ότι, πράγματι, έτσι έγινε και ότι, μετά το επεισόδιο, έγιναν καλοί φίλοι με τον Χόου.